

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра педагогіки дошкільної, початкової освіти
та освітнього менеджменту

Фізеші О.Й.

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА ЗАКАРПАТТЯ

Курс лекцій

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальностей 011 Освітні, педагогічні науки,
013 Початкова освіта
(денної та заочної форми навчання)

Мукачево
МДУ 2022

УДК 37.091.3:37(091) (042.4)

*Розглянуто та рекомендовано до друку науково-методичною
радою Мукачівського державного університету
протокол № 8 від 17 березня 2022 р.*

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри педагогіки
дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту
протокол № 11 від 24 лютого 2022 р.*

Рецензент

Товканець Г.В. – докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри теорії та методики початкової освіти,
Мукачівський державний університет

Ф 50

Фізеші О.Й. «Педагогічна освіта Закарпаття: курс лекцій для
здобувачів спеціальностей 011 Освітні, педагогічні науки,
013 Початкова освіта другого (магістерського) рівня вищої
освіти (денної та заочної форм навчання). Мукачєво: МДУ, 2022.
68 с.

Навчально-методичне видання вміщує курс лекцій для
магістрантів з навчальної дисципліни «**Педагогічна освіта
Закарпаття**» та акцентує на ознайомленні здобувачів з
особливостями та основними тенденціями становлення та
розвитку педагогічної освіти в Закарпатті в контексті
трансформацій, що відбувалися в освітній системі Закарпаття як
полікультурного регіону в умовах його державно-
територіального перепідпорядкування різним європейським
державам.

Рекомендовано для магістрантів педагогічних закладів
вищої освіти, аспірантів, викладачів, вчителів загальноосвітніх
шкіл, а також для тих, хто цікавиться питаннями історії
педагогіки та методики викладання у вищій школі.

© Фізеші О.Й., 2022

© МДУ, 2022

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	4
<i>Структура навчальної дисципліни (витяг з робочої програми)</i>	8
<i>Тема 1. Зародження професійної підготовки педагогів (кінець XVIII – перша пол. XIX ст.)</i>	9
<i>Тема 2. Діяльність вчительських семінарій у другій половині XIX - початку XX ст. (австро- угорський період)</i>	17
<i>Тема 3. Розвиток педагогічної освіти першої половини XX століття (чехословацький період) ...</i>	29
<i>Тема 4. Реформування системи педагогічної освіти в 40-их рр. XX ст. (угорський період)</i>	39
<i>Тема 5. Трансформація змісту педагогічної освіти в другій половині XX ст. (радянський період)</i>	46
<i>Тема 6. Діяльність закладів педагогічної освіти кіця XX – початку XXI ст. (український період) ...</i>	54
<i>Список рекомендованих і використаних джерел .</i>	60
<i>Додаток</i>	66

ПЕРЕДМОВА

Концепція розвитку педагогічної освіти визначає необхідність удосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів, які в майбутньому стануть ключовою умовою впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Доцільність уведення навчальної дисципліни «Педагогічна освіта Закарпаття» визначається суперечностями на рівні кадрової професіоналізації, а саме: між зростаючими вимогами до професійного рівня сучасного вчителя та неповнотою реалізації в його підготовці принципу інтеграції освітньої інноватики та історико-педагогічних надбань; між потребою у контекстно-компетентнісній підготовці вчителя початкової школи та необхідністю врахування її національно-регіонального компонента. Відтак, об'єктивний аналіз накопиченого конструктивного досвіду дозволить виявити можливості творчого використання історико-педагогічних надбань в умовах реформування системи педагогічної освіти в Україні.

Об'єкт вивчення – процес становлення та розвитку педагогічної освіти Закарпаття.

Предмет вивчення – діяльність закладів педагогічної освіти Закарпаття в контексті системних освітніх трансформацій кінця XVIII – початку XXI ст.

Мета курсу – вивчити особливості становлення та розвитку педагогічної освіти в Закарпатті.

Міждисциплінарні зв'язки: «Педагогічна освіта Закарпаття» має міждисциплінарний характер і базується на теоретичних напрацюваннях і практичному досвіді інших сфер педагогічної діяльності – історія педагогіки, педагогіка вищої освіти, теорія та практика проектування освітніх систем, професійна взаємодія в освітньому процесі вищої освіти та ін.

Завдання вивчення курсу:

- оволодіння знаннями на рівні історико-педагогічної ретроспективи і новітніх досягнень концепції розвитку освіти і педагогіки, методологію відповідних досліджень;
- формування педагогічно доцільної партнерської міжособистісної взаємодії в умовах полікультурного регіону, здійснення ділової комунікації шляхом зрозумілої і недвозначної аргументації з питань історії та сучасної освіти і педагогіки до фахівців і широкого загалу, ведення проблемно-тематичної дискусії;
- формування вмінь та навичок розробляти та реалізовувати інноваційні й дослідницькі проекти у сфері освіти / педагогіки та міждисциплінарного рівня

із дотриманням правових, соціальних, економічних, етичних норм;

- здійснювати пошук необхідної інформації з освітніх/ педагогічних наук у друкованих, електронних та інших джерелах, аналізувати, систематизувати її, оцінюючи достовірність та релевантність [11], [12].

Відповідно до освітньо-професійної програми другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальностями 011 Освітні, педагогічні науки, 013 Початкова освіта в Мукачівському державному університеті вивчення курсу «Педагогічна освіта Закарпаття» сприяє набуттю компетентностей:

загальних:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- здатність проводити дослідження з дотриманням вимог академічної доброчесності;
- здатність до самоосвіти та саморозвитку;

спеціальних:

- здатність проектувати і досліджувати освітні системи;
- здатність застосовувати та розробляти нові підходи до вирішення задач дослідницького та/або інноваційного характеру в сфері освіти й педагогіки;

- критичне осмислення проблем у сфері освіти, педагогіки й на межі галузей знань;
- здатність інтегрувати знання у сфері освіти/педагогіки та розв'язувати складні задачі у мультидисциплінарних та міждисциплінарних контекстах;
- здатність організувати навчально-пізнавальну та виховну діяльність студентів ЗВО, організації їх самостійної пошукової роботи, участь у роботі кафедри, в організації та проведенні семінарів, конференцій, педагогічних читань, виставок, конкурсів, у розробці навчально-методичних матеріалів щодо покращення якості роботи та професійної майстерності;
- здатність до взаємодії з батьківською спільнотою, налагодження соціально-педагогічного патронажу, пропагування педагогічних знань серед широких верств населення [11], [12].

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (ВИТЯГ З РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ)

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		Л	П	СРС		Л	П	СРС
Змістовий модуль 1. Генеза становлення та розвитку педагогічної освіти Закарпаття								
Тема 1. Зародження професійної підготовки педагогів (кінець XVIII - перша пол. XIX ст.)	18	4	2	12	20	2	-	18
Тема 2. Діяльність вчительських семінарій у другій половині XIX – початку XX ст. (австро-угорський період)	20	4	4	12	20	2	-	18
Тема 3. Розвиток педагогічної освіти першої половини XX ст. (чехословацький період)	22	4	4	14	20	2	-	18
Тема 4. Спроби реформування системи педагогічної освіти в 40-их рр. XX ст.(угорський період)	18	4	2	12	20	2	-	18
Тема 5. Трансформація змісту педагогічної освіти в другій половині XX ст.(радянський період)	18	4	2	12	20	2	-	18
Тема 6. Діяльність закладів педагогічної освіти кінця XX – початку XXI ст.(український період)	18	2	2	14	20	-	-	20
Контрольна робота	6		2	4	-	-	-	-
Всього	120	22	18	80	120	10	-	110

Тема 1. Зародження професійної підготовки педагогів (кінець XVIII – перша пол. XIX ст.).

План

1. Передумови становлення закладів педагогічної освіти.
2. Вплив законів «Ratio Educationis totiusque Rei Literariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas. Tomus I. Vindobonae. MDCCLXXVII (1777), «Ratio Educationis publicae totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidam adnexas. Budae (1806) на систему педагогічної освіти.
3. Діяльність Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії (з 1793 р. по 1848 р.): підпорядкування, організація діяльності, кадрове забезпечення, зміст підготовки вчителів.

Рекомендована література: 2, 3, 4, 9, 16, 24, 25, 29, 31, 32, 33.

1. Передумови становлення закладів педагогічної освіти. Освітня політика на закарпатських землях аж до 1919 р. здійснювалася урядами Габсбурзької монархії (до 1804 р.), Австрійської імперії (1804-1867 рр.), Австро-Угорської монархії (1867-1919 рр.). Австрійський уряд розумів: щоб збудувати міцну державу, потрібна розвинена освітня система, яка охопить якомога більшу кількість населення краю, а система освіти в імперії до кінця XVIII ст. знаходилася під впливом церкви та суттєво відставала від освітніх систем країн-сусідів, зокрема Німеччини, Франції та ін. Покращилася освітня справа з приходом до влади імператриці Марії-Терезії, відомої як людина з широким та прогресивним світоглядом. Угорське

королівство в складі Габсбурзької монархії було поділено на освітні округи, а закарпатські землі спочатку мали свій освітній округ з центром у м. Ужгород, який згодом його приєднали до Кошицького з центром у м. Кошице (суч. Словаччина) [33, с. 81-82].

Зауважимо, що на території закарпатських земель у XVIII ст. спостерігався повільний, але все таки розвиток шкільної справи, провідниками якої була церква, передусім – греко-католицька. Так, на думку дослідників історії педагогіки, освіти та шкільництва Закарпаття, одним із найвидатніших засновників освітньої справи в краї цього періоду був єпископ Мукачівської греко-католицької єпархії А. Бачинський (1772-1809 рр.): «у своїх листах-посланнях єпископ закликав священників вивести народ з темряви, дати йому елементарну освіту через оргнаізацію при церквах шкіл, в яких би «діти не токмо письма, але й добрих нравов от учителя училися» [4, с. 15].

Рис. 1. Андрій Бачинський (1732-1809)

Передусім А. Бачинський був прихильником рідномовного навчання в школах. Він також організував допомогу та підтримку обдарованим дітям, а особливо дітям священників і дітям-сиротам. Саме А. Бачинському належить ідея впровадження обов'язкового навчання в школі дітей віком від 6 до 14 років, що зумовило необхідність відкриття в багатьох населених пунктах краю парафіяльних початкових шкіл. Вважаємо, що ця ситуація стала важливою передумовою для зародження професійної підготовки педагогічних кадрів, адже зростання кількості школоповинних учнів сприяло відкриттю нових початкових шкіл, які потребували кадрового забезпечення, яка б здійснювалася спеціальними закладами підготовки вчительських кадрів. Також до сьогоденного дня в м. Ужгород збереглася заснована А. Бачинським бібліотека, книжковий фонд якої налічував понад 9 тис. примірників літератури, написаної різними мовами, в тому числі й стародруки.

2. *Вплив законів «Ratio Educationis totiusque Rei Literariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas. Tomus I. Vindobonae. MDCCLXXVII (1777), «Ratio Educationis publicae totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas. Budae (1806) на систему педагогічної освіти.* Розвиток освіти та шкільництва Закарпаття означеного періоду двома важливими реформами. Так, імператриця Марія-Терезія підтримала першу освітню реформу, основні аспекти якої відображено в документі «Ratio edukationis totiusque Rei Literariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas. Tomus I. Vindobonae. Typis Joan.Thom.Nob.de Trattern. MDCCLXXVII» (Основи едукації для Королівства

Угорщини та всіх прилеглих територій. Том I. Лондон: Joan. Thom. Nob. de Trattern, 1777). Його авторами були Й. Урмені та Д. Трестянський. Згідно «Ratio edukationis» система народної освіти, що належала до компетенції церкви, переходила в державне управління, зокрема це стосувалося, окрім народних шкіл, і університетів та академій, гімназій та вчительських семінарій тощо. Управління освітою належало монархії, проте в Угорщині та Словенії освітою керували місцеві ради, а в Хорватії – канцелярії. У 1806 р. виходить друга редакція Закону «Ratio publicae totiusque Rei Literariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas. Buda. Typis et sumtibus regiae Universitas Hugariae. 1806» (Основи державної школи для Королівства Угорщини та всіх прилеглих територій. Буда: Угорський Королівський університет, 1806), відповідно до якого початкові школи переходять під керівництво гімназій, загальна кількість яких на території монархії становила шість закладів. Народні (початкові) школи диференціювалися за територіальною ознакою – сільські та міські. Але при міських школах одночасно функціонували й учительські училища – семінарії. «Ratio publicae» визначав роздільне навчання хлопчиків і дівчат, це правило стосувалося й організації навчання в закладах підготовки вчителів для народних шкіл. Секуляризацію можемо спостерігати не тільки за гендерною ознакою, але й за матеріальною. Так, зміст освіти дівчат з простого народу передбачав вивчення Святого письма, читання, письмо, лічбу, жіночі домашні роботи, історію Угорщини, тоді як для дівчат з багатших сімей навчальний план доповнювався літературою, німецькою та французькою мовою, світовою історією, географією тощо. Документ

визначав, що процес навчання в початкових школах повинен здійснювати кваліфікований вчитель, а не священник або дяк чи півце-вчитель, як це було заведено. Обидва документи носили рекомендаційний характер і не були «законом» у прямому значенні цього слова, що й призвело до його нехтування протестантським духовенством. Зауважимо, що на території тогочасного Закарпаття все таки переважна більшість освітніх закладів належала римо- та греко-католицькій громаді, які намагалися його дотриматися. Професійну підготовку вчителів здійснювали навчальні заклади – препарандії, термін навчання в яких визначався документом «Systema Scholarum» (1845 р.) і становив два роки. У 1845 р. Угорською королівською намісницькою радою був затверджений «Статут угорських закладів підготовки вчителів для початкових шкіл», який окреслив вимоги до організації процесу освіти в цих закладах, навчальну програму для одержання кваліфікації вчителя, регулював окремі фінансові питання [33, с. 87].

3. *Діяльність Ужгородської королівської греко-католицької півце-вчительської семінарії (з 1793 р. по 1848 р.): підпорядкування, організація діяльності, кадрове забезпечення, зміст підготовки вчителів.* На думку дослідника історії педагогіки Закарпаття В. Гомонная, відкриття в м. Ужгород 1793 р. вчительської семінарії стало «важливою подією в культурно-освітньому житті Закарпаття» [4, с. 12]. Отож, перший заклад підготовки вчителів – Ужгородська чоловіча греко-католицька препарандія – в краї був відкритий в м. Ужгороді як п'ятимісячні курси для півце-вчителів, які заснував інспектор Кошицького шкільного округу Дмитро Попович.

Засновником закладу виступила греко-католицька єпархія. Зауважимо, що термін навчання поступово зростає: у 1834 р. – десять місяців, у 1843 р. – два роки. Підставою для зарахування на навчання в препарандії була наявність документу про завершення двох класів реальної школи або чотирьох класів гімназії, вік – 16 років, відмінний стан здоров'я, наявні музичні здібності. У 1839 р. директором препарандії було призначено Я. Чурговича, званого як поборника прав русинського населення краю. Кількість препарандистів щороку зростала, про що засвідчує С. Човрій у своїх наукових розвідках (табл. 1):

Таблиця 1

**Динаміка контингенту препарандистів
Ужгородської чоловічої греко-католицької препарандії
(1824-1843 н.р.)**

Навчальний рік	Семестр	Кількість препарандистів
1824–1825	II	8
1831–1832	I	20
	II	15
1832–1833	II	15
1833–1834	I	17
1835–1836	II	27
1836–1837	I	30
	II	27
1842–1843	I	64
	II	48

Джерело: [33, с. 98].

Таким чином, Ужгородська чоловіча греко-католицька препаандія від початку заснування (1793 р.) і до середини XIX століття стала потужним освітнім центром підготовки кваліфікованих вчителів для народних шкіл закарпатського краю та прилеглих територій (Словаччини, Угорщини, Хорватії тощо).

Ключові слова: препаандія, вчительська семінарія, Габсбурзька монархія, Австрійська імперія, Закарпаття.

Питання та завдання для самостійної роботи

1. Опрацюйте літературу з історії Закарпаття кінця XVIII – першої половини XIX століття та охарактеризуйте вплив суспільно-політичного, соціально-економічного та культурно-освітнього розвитку краю на становлення закладів педагогічної освіти.
2. Складіть біографічну довідку про життєвий шлях та освітньо-педагогічну діяльність А. Бачинського, Д. Поповича, Я. Чурговича.
3. Схарактеризуйте особливості підготовки вчителів Ужгородської чоловічої греко-католицької препаандії: підпорядкування та управління, терміни навчання, зміст освіти, вимоги до абітурієнтів і випускників.

**Рис. 2. Ужгородська чоловіча греко-католицька
вчительська семінарія**

Тема 2. Діяльність вчительських семінарій у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. (австро-угорський період).

План

1. Уплив суспільно-політичних та культурно-освітніх процесів постреволюційної Австро-Угорщини на реформування педагогічної освіти в краї.
2. Законодавче врегулювання системи професійної підготовки педагогів («1868. évi XXXVIII. törvények a népiskolai közoktatás tárgyában» (1868).
3. Діяльність Ужгородської королівської греко-католицької півце-вчительської семінарії (1848-1919 рр.); Ужгородської греко-католицької жіночої вчительської семінарії (з 1902 р. по 1919 р.), Мукачівської угорської королівської державної народошкільної вчительської семінарії (з 1914 р. по 1919 р.): особливості підпорядкування, управління, кадрового забезпечення, організації, змісту освіти.
4. О. Духнович як засновник закарпатської педагогічної науки.

Рекомендована література: 2, 8, 9, 17, 18, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33.

1. Уплив суспільно-політичних та культурно-освітніх процесів постреволюційної Австро-Угорщини на реформування педагогічної освіти в краї. Середина ХІХ ст. в Угорщині ознаменовані революційними подіями, адже 1848 р. ознаменований національно-визвольною боротьбою угорців задля виокремлення Угорщини від Габсбурзької монархії. Так, у 1867 р. було створено дуальну Австро-Угорську імперію, в якій Угорщина досягла рівноправ'я з

Австрією. Адміністративний поділ закарпатських земель передбачав створення чотирьох комітатів (жуп) – Березького, Марамороського, Угочанського та Ужанського, які поділялися на райони.

Головною особливістю соціально-економічного розвитку Закарпаття цього періоду був перехід на новий тип економічних відносин, формування буржуазного суспільства тощо. За етнічним складом населення краю переважну більшість становили русини (59,8%) та угорці (25,7%), окрім них у краї компактно проживали румуни, словаки, німці, роми, євреї, болгари та ін. Угорським урядом було проведено аграрну реформу (1853 р., 1868 р., 1871 р., 1908 р.), внаслідок якої переважна кількість селянських господарств збакрутувало та змушене було віддати свою землю за борги. Внаслідок цього лєвова частка прибуткових підприємств та сільськогосподарських земель перейшла до рук іноземців, а місцеве населення проживало за межею бідності, що спонукало його до трудової міграції. Міста та містечка краю характеризувалися інтенсивним розвитком за рахунок розвитку машинного виробництва, поширення набув кооперативний рух. В економіку краю було залучено чимало іноземних інвестицій, що призвело до зміни соціальної структури населення краю: адже зі збільшенням австрійського, німецького та угорського капіталу зроста також і чисельність представників цих етнічних груп, що вимагало організації освітнього процесу у відповідності до їх потреб. Пожвавлення в соціально-економічне життя краю принесло прокладання залізниць, будівництво доріг, дедалі більшою стала географія розташування промислових підприємств, активізувалася торгівля, а в

підсумку це призвело до урбанізації краю, завдяки чому суттєво розширилася мережа початкових переважно в тих містах і селах, де зосереджувалося виробництво..

У другій половині XIX ст. набуває поширення діяльності культурно-освітніх товариств, встановлюються культурні зв'язки з громадсько-культурними діячами Галичини та Європи («Пряшівська літературна спілка» (засновник О. Духнович, 1850 р.), Товариство св. Василя Великого (засновник А. Добрянський, 1866 р.). Вагомим значення набули друковані видання – «Поздравление русинов на год 1850» (а потім – на 1851, 1852), щотижневі газети «Свет» (1867-1871), «Новый свет» (1871-1872), сатирична газета «Сова» (1871), церковна, суспільно-наукова та літературно-економічна газета «Карпат» (1873-1866), часописи «Листок» (1886-1903), «Додаток до «Листка» (1891), «Неділя» (1898), які не тільки висвітлювали події з життя закарпатського народу, а й сприяли формуванню національної свідомості місцевого населення. Вагомий внесок у суспільно-політичне життя краю зробив А. Добрянський, який дбав про культурне відродження місцевої русинської культури в краї через надання політичних прав кр'янам, відкриття доступу місцевого населення до навчання в європейських університетатх тощо. Разом з тим, у цей період виникло «мовне питання», яке з освітньо-культурної переросло в політичну площину й заважало освітньому процесу. Та вже наприкінці XIX ст. русинське населення було позбавлене свободи слова, преси, зборів та ін. З початком I Світової війни економічне та соціальне становище в краї суттєво погіршилося, що не могло не вплинути на освітні процеси.

2. Законодавче врегулювання системи професійної підготовки педагогів («1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában» (1868). Для Угорщини важливим державним завданням стала підготовка педагогічних кадрів, які б могли реалізовувати державну освітню та мовну політику. Так, діяльність закладів з підготовки вчителів регламентувалася Законом XXXVIII «Про народну освіту» (1868 р.), а саме розділом 7 – «Вчительські училища». Закон сприяв відкриттю двадцяти державних училищ з підготовки вчителів в Угорщині. Організаційні вимоги до організації таких закладів: кожне вчительське училище повинне створюватися разом зі звичайною початковою школою задля проходження педагогічної практики. Вчительському училищу має належати 2 га саду для оволодіння знаннями та вміннями із землеробства, овочівництва, виноградарства. Освітній процес забезпечували директор, не менше 2 викладачі, помічник викладача, вчитель початкової школи. Обов'язковою є наявність бібліотеки. Зберігається гендерний підхід у підготовці вчителів, окрім чоловічих учительських училищ Закон XXXVIII передбачав створення жіночих учительських училищ. Основні вимоги для вступу на навчання для юнаків : вік – 15 років, свідоцтво про завершення чотирьох класів гімназії або горожанської школи, фізичне здоров'я, володіння рідною мовою, знаннями з математики, географії та історії; для дівчат – вік – 14 років, свідоцтво про вищу початкову школу, музичні здібності. Термін навчання у вчительських училищах – 3 роки. Жіночі вчительські училища були закритого типу, але за рішенням педагогічної ради видавався дозвіл у виняткових випадках на проживання за

межами закладу. Підготовка вчителів здійснювалася на платній основі, для окремих категорій семінаристів (проявляють високі здібності до навчання, походять з бідних сімей) були передбачені стипендії.

Зміст підготовки вчителів, згідно Закону XXXVIII «Про народну освіту», визначався гендерним підходом (табл. 2). Послідовність виконання навчальних планів регулювалася додатковими розпорядженнями Міністерства релігії та народної освіти.

Таблиця 2

Перелік навчальних дисциплін вчительських семінарій

Чоловічі вчительські семінарії	Жіночі вчительські семінарії
1) релігія та етика;	1) релігія та етика;
2) теорія виховання;	2) красне писання та малювання;
3) методика навчання;	3) рідна мова та граматики;
4) географія загальна та вітчизняна;	4) угорська мова;
5) історія загальна та вітчизняна;	5) німецька мова;
6) рідна мова;	6) географія та історія;
7) угорська мова;	7) теорія виховання;
8) німецька мова;	8) математика;
9) природничі науки, сільське господарство, виробництво;	9) фізика та природознавство (садівництво, жіночі роботи, готування їжі);
10) економіка, економічна та садова практика;	10) співи;
11) вітчизняна конституція;	11) правила ведення домашнього господарства;
12) алгебра та вимірювання;	

13) співи та музика (гра на скрипці або фортепіано);	12) жіночі роботи;
14) красне писання та малювання;	13) педагогічна практика у школі в класах для дівчат
15) фізичне виховання;	
16) практика у початкових школах	

Джерело: [29, с. 94].

Після завершення теоретичного курсу навчання семінаристи впродовж 1-2 років проходили неперервну педагогічну практику (педагогічну інтернатуру), під час якої також працювали над виконанням письмових контрольних робіт, а наприкінці складали іспит з методики навчання в початковій школі. За умови успішного складання екзамену семінаристи отримували диплом про педагогічну освіту.

Задля підвищення педагогічної кваліфікації вчителів Міністерством релігії та освіти Угорщини з 1868 р. видавалася «Газета для народних учителів» (угорською мовою та мовами народів імперії, серед них і русинською), на сторінках якої публікувалися офіційні документи, наукові статті з педагогіки та методики навчання різних предметів у початкових класах, обговорювався зміст освіти, підручники та посібники для вчителів та учнів.

3. *Діяльність Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії (1848-1919 рр.); Ужгородської греко-католицької жіночої учительської*

семінарії (з 1902 р. по 1919 р.), Мукачівської угорської королівської державної народошкільної вчительської семінарії (з 1914 р. по 1919 р.): особливості підпорядкування, управління, кадрового забезпечення, організації, змісту освіти. Підготовка вчителів у межах австро-угорського періоду здійснювалася трьома вчительськими семінаріями – Ужгородською учительською семінарією (з 1794 р.), Ужгородською греко-католицькою жіночою учительською семінарією (з 1902 р.) та Мукачівською Угорською Королівською державною народошкільною семінарією (з 1914 р.).

Ужгородська чоловіча греко-католицька вчительська семінарія розташувалася в новобудові навпроти Ужгородського замку. Окрім семінарії, в цьому приміщенні розмістився й шкільний інтернат для студентів семінарії «Алумнеум і Конвікт». В австро-угорський період очолював заклад В. Камінський, за керівництва якого суттєво зросла кількість семінаристів, відкрито підготовчі курси, екстернатну форму навчання тощо. Мова викладання – угорська.

У 1902 р. в м. Ужгород було відкрито жіночу греко-католицьку вчительську семінарію, до якої приймали на навчання доньок греко-католицького духовенства. Відкриття такого закладу мало на меті за короткий проміжок часу забезпечити початкові школи вчителями, тому й навчання в семінарії тривало два роки, а вже з 1911 р. термін навчання в закладі збільшився до чотирьох. Мовою навчання в австро-угорський період була угорська, але семінаристки додатково вивчали також німецьку та чеську мови. Для проходження педагогічної практики при новоствореному закладі діяли початкова та горожанська

школи для дівчат, а також шкільний інтернат.

Рис. 3. Ужгородська жіноча греко-католицька вчительська семінарія

Одним з центральних закладів професійної педагогічної підготовки вчителів для початкових шкіл Закарпаття на початку ХХ ст. стала Мукачівська Угорська Королівська державна народошкільна семінарія, відкриття якої відбулося за сприяння мера міста Мукачева, депутата Угорського парламенту, відомого мецената Я. Недецеї, який упродовж десяти років подавав клопотання про її відкриття (перше звернення датується 1902 р., а згода угорського уряду на відкриття закладу – квітень, 1913 р.). Для семінарії спочатку було орендовано шестикімнатний будинок поблизу залізничного вокзалу в Мукачеві. Директором новоствореного закладу було призначено Я. Сонді. Перший навчальний рік розпочався 1 вересня

1914 р. для 31 студента. Навчання велося угорською мовою, а термін навчання становив 4 роки.

Рис. 4. Мукачівська Угорська Королівська державна народошкільна семінарія

Формування контингенту студентів відбувалося шляхом проходження музичного прослуховування абітурієнтів та наявності в них свідоцтва про закінчення вищої початкової або горожанської школи. В роки I Світової війни навчання в закладі переважно забезпечували два викладачі – директор закладу Я. Сонді (арифметика, фізика, геометрія, зоологія та каліграфія) та І. Молнар (історія, угорська мова та література, співи й музикування).

4. *О. Духнович як засновник закарпатської педагогічної науки.* Велику роль у культурно-освітньому розвитку Закарпаття австро-угорського періоду відіграв О. Духнович (1804-1865 рр.) – видатний громадсько-політичний, релігійний та культурно-освітній діяч.

Рис. 5. Олександр Духнович (1804-1865)

Важливим напрямом діяльності О. Духновича було відкриття освітніх закладів у краї, відстоювання права на рідномовне навчання. О. Духнович відстоював ідею, що покращення життя русинського народу можливе тільки шляхом освіти. Впорядкування шкільної справи спонукало педагога до вирішення проблеми підготовки вчителів для народних шкіл, задля чого О. Духновичем був укладений навчальний посібник з теорії і практики виховання та навчання «Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских» (1857 р.), який вважається як один із перших посібників такого плану в Західній Україні. О. Духнович розглядав педагогіку як мистецтво, а вчитель

є митцем над митцями «бо є тим, хто не яку-небудь ламку річ, але людину і людство виховує» [Цит. за: 29, с. 97].

Дієвість шкільного навчання та виховання, за переконанням О. Духновича, залежить від педагога, бо саме вчитель є: «просвітителем народу, – народу досі покинутого, народу, що вимагає освіти», бо саме йому «віддають батьки найдорожчий свій скарб, вам віддає уряд усе людство, хай вашим піклуванням, під вашим керівництвом знищиться зло, а процвітає добродієність» [Цит. за: 29, с. 97]. Учитель не повинен обмежуватися виконанням тільки професійних обов'язків, він також повинен бути патріотом свого краю: «Учителю також на совести нехай буде, у дітей народолубство збудити та в серця їх заскипити любов до своєї народности, тому що людина без народности подібна вовкові блукаючому, котрому всякий ліс, де знайде собі поживність, вітчизною буде» [Цит. за: 29, с. 98].

Педагогічні ідеї О. Духновича мали вагомий вплив на розвиток педагогіки, освіти та шкільництва в Закарпатті; ідеал учителя, окреслений у «Народній педагогії...», визначив головні орієнтири підготовки вчителів у вчительських семінаріях до 1944 р.

Ключові слова: *вчительська семінарія, педагогічна інтернатура, О. Духнович, Закарпаття, Австро-Угорщина.*

Питання та завдання для самостійної роботи

1. Опрацюйте літературу з історії Закарпаття австро-угорського періоду та охарактеризуйте вплив суспільно-політичного, соціально-економічного та

культурно-освітнього розвитку краю на становлення педагогічної освіти.

2. Підготуйте усні повідомлення:
 - Життєвий та творчий шлях О. Духновича;
 - Виховна концепція О. Духновича;
 - «Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских» – перший посібник для вчителів;
 - Підручникотворча діяльність О. Духновича.
3. Схарактеризуйте особливості підготовки вчителів в:
 - Ужгородській королівській греко-католицькій півце-учительській семінарії (1848-1919 рр.);
 - Ужгородській греко-католицькій жіночій учительській семінарії (з 1902 р. по 1919 р.);
 - Мукачівській угорській королівській державній народошкільній вчительській семінарії (з 1914 р. по 1919 р.).

Тема 3. Розвиток педагогічної освіти першої половини XX століття (чехословацький період).

План

1. Демократичні перетворення освітньої галузі Підкарпатської Русі.
2. Діяльність Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії (1919-1938 рр.); Ужгородської греко-католицької жіночої учительської семінарії (з 1902 р. по 1938 р.), Мукачівської угорської королівської державної народошкільної вчительської семінарії (з 1914 р. по 1938 р.): особливості підпорядкування, управління, кадрового забезпечення, організації, змісту освіти.
3. Педагогічні курси, гуртки, з'їзди, конференції.
4. Роль педагогічних часописів у поширенні педагогічних знань.
5. А. Волошин та розвиток педагогічної науки Закарпаття.

Рекомендована література: 1, 3, 6, 10, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 36.

1. Демократичні перетворення освітньої галузі Підкарпатської Русі. У 1919 р. закарпатські землі включено до складу Чехословацької республіки як адміністративна одиниця Підкарпатська Русь, спостерігалася тенденція до розширення мережі освітніх закладів, адже чехословацький уряд в особі Президента Томаша Масарика виступав за розвиток освіти: «Вчіть всіх дітей, щоб не соромилися мови, якій навчила їх рідна мама. ... Вчіть їх, щоб були працюючими, бо ледарі дарма живуть на світі...» [Цит. за: 29, с. 106]. Управління освітою

та шкільництвом здійснюється Міністерством шкільництва та народної освіти (м. Прага) та Рефератом шкільництва (м. Ужгород), а також комісіями, що створювалися в міських управліннях м. Ужгорода й м. Мукачева для відновлення роботи шкіл та культурно-освітніх закладів. Керівництво школами здійснювали 12 шкільних інспекторатів, для чехословацьких шкіл було призначено ще два інспектори. У конкретних населених пунктах, де було відкрито школу, шкільне управління виконували кафедри сільських і церковних шкіл. При державній школі створювався шкільний кураторій (представники школи, церкви, громади та обов'язково лікар), а при парафіяльній – церковна шкільна кафедра (кадрове і матеріальне забезпечення школи). У Підкарпатській Русі освітня галузь продовжувала керуватися Законом XXXVIII «Про народну освіту» (1868 р).

Таблиця 3

Динаміка становлення мережі шкіл Підкарпатської Русі (1920-1938 рр.)

Викладова мова	Початкові школи	
	1920 р.	1938 р.
Русинська	321	463
Чеська/словацька	22	188
Угорська	83	117
Інші	49	35
Всього	475	803

Джерело: [29, с. 114, 115].

Збільшення кількості шкіл та дітей школоповинного віку (табл. 3) зумовило потребу в збільшенні кількості вчителів, що ускладнювалася тим, що в перші роки після приєднання Підкарпатської Русі новим урядом було заборонено працювати у школах вчителям без чехословацького громадянства та з дипломом учителя угорського зразка. Під тиском громадськості та наявності об'єктивної потреби у вчителях, новий уряд все ж таки пішов на поступки, дозволивши вчителям нострифікувати дипломи через складання іспитів з русинської мови. Поряд з уже існуючими традиційними формами підготовки вчителів у чехословацький період вводиться нова форма підготовки кадрів – екстернатна та курсова. Окрема роль відводилася дворічним курсам (призначалися для осіб, які успішно закінчили чотири класи горожанської школи або гімназії) та однорічним (для осіб з вищою освітою або досвідом роботи в школі) курсам.

2. Діяльність Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії (1919-1938 рр.); Ужгородської греко-католицької жіночої учительської семінарії (з 1902 р. по 1938 р.), Мукачівської угорської королівської державної народошкільної вчительської семінарії (з 1914 р. по 1938 р.): особливості підпорядкування, управління, кадрового забезпечення, організації, змісту освіти. У Підкарпатській Русі підготовку педагогічних кадрів продовжують здійснювати у двох семінаріях в м. Ужгороді та одній в м. Мукачево, що підпорядковувалися з організаційних та адміністративних питань Реферату шкільництва Цивільної управи Підкарпатської Русі, а з фахових – Міністерству

шкільництва та народної освіти Чехословацької республіки.

Діяльність Ужгородської греко-католицької півце-учительської семінарії чехословацького періоду організовує Августин Волошин, який очолював заклад до 1938 р. Кадровий потенціал закладу забезпечив викладання всіх навчальних дисциплін: А. Волошин (педагогіка та методика шкільного навчання); заступник директора о. Др. Е. Дунда (психологія, церковний спів, педагогічна практика); Як. Голота (географічна історія, русинська мова); М. Егрешій (природознавство, фізика, економіка, малювання); Р. Халупа (чеська мова); І. Беллас (педагогічна практика) та ін. [33, с. 150-151]. Проводиться робота з укомплектування навчально-матеріальної бази закладу (створено спеціалізовані кабінети (фізичний, математичний, географічно-історичний, кабінет природознавства, ручної праці, музики, гімнастичний зал); поповнення бібліотечного фонду навчальною та методичною літературою вітчизняних та зарубіжних авторів. Практична підготовка майбутніх учителів здійснювалася на третьому і четвертому роках навчання. Навчання велось русинською мовою, але вивчалася також і чеська, і угорська мови. По завершенню навчання в закладі випускники склали кваліфікаційні іспити та отримували свідоцтво про закінчення семінарії.

Діяльність Ужгородської греко-католицької жіночої семінарії також відзначилася позитивними змінами в зміцненні навчально-матеріальної бази. Мовою викладання в закладі стала русинська, але, зважаючи на те, що території Підкарпатської Русі все ще діяло багато угорськомовних народних шкіл, семінаристички могли

отримати кваліфікацію вчителя народної школи з угорською мовою викладання, але для цього факультативно вивчали угорську мову, що включалася в програму підсумкового кваліфікаційного іспиту. Майже 60% семінаристок, за дослідженнями С. Човрій, бажали отримати диплом, який дозволяв їм працювати і в русиномовних, і в угорськомовних початкових школах. Серед навчальних дисциплін, які вивчали семінаристки: релігія, педагогіка (теорія, історія педагогіки, психологія, педагогічна практика, русинська мова, чеська мова, географія, історія, конституція, математика, природознавство, фізика, хімія, каліграфія, малювання, співи і музика, гра на музичному інструменті, жіноча ручна праця (сільське та домашнє господарство), гімнастика, угорська й німецька мови як факультативні заняття.

Мукачівську угорську королівську державну народошкільну вчительську семінарію у 1919 р. перейменовано на Мукачівську державну вчительську семінарію. Директором семінарії призначено Й. Хром'яка (до цього працював у м. Пряшів (Словаччина)). Багатьох педагогів, що працювали за попередньої влади, було звільнено, що загостило кадрову проблему. З метою її усунення було запрошено вчителів з Чехії та Словаччини, а також залучено шкільних учителів. Навчання проводилося русинською мовою, а з 1929-1930 н.р. – відкрито паралельний курс з чеською мовою навчання. Термін навчання в семінарії – 4 роки. Семінарія також зміцнила своє матеріально-технічне забезпечення: її перемістили у нове приміщення, створено спеціалізовані кабінети, збагачено бібліотечний фонд, у тому числі й педагогічними періодичними виданнями.

3. Педагогічні курси, гуртки, з'їзди, конференції.

Реферат шкільництва Підкарпатської Русі організував курси підвищення кваліфікації вчителів, серед яких триденні (20 год) адміністративно-методичні курси для директорів шкіл та учителів, викладання яких забезпечували провідні фахівці з управління, методисти, автори підручників та публікацій у тогочасних педагогічних часописах. У всіх освітніх округах було організовано педагогічні гуртки, які проводилися кожного місяця на базі різних шкіл округу. На засіданнях гуртків йшлося про поточний стан справ в освітньому окрузі (динаміка контингенту школоповинних учнів, матеріальне забезпечення шкіл), а також обговорювалися питання методики викладання та теорії виховання в початковій школі тощо. Інформація про засідання педагогічних гуртків, їх програма оголошувалися заздалегідь у педагогічних газетах, щоб у його роботі могли брати участь якомога більше освітян. Про популярність педагогічних гуртків засвідчує наступна статистика: в 1923-1924 рр. у Підкарпатській Русі було створено 50 педагогічних гуртків.

Вищим органом громадського управління в освіті краю були вчительські з'їзди. Перший краєвий учительський з'їзд відбувся 29-30 вересня 1923 р. в м. Ужгороді, де було підведено підсумки трирічної роботи Реферату шкільництва. Зокрема, увагу було звернено на зростання кількості початкових шкіл, а також курсів для неписьменного дорослого населення краю. 7 червня 1923 р. в м. Берегово був проведений учительський конгрес з питань використання в школах русинської мови, а також підручників з граматики. Зауважимо, що мовна дискусія з

другої половини XIX ст. продовжилася й у першій половині XX ст. Чехословацький період характеризується як період активізації роботи педагогічних конференцій та з'їздів, присвячених організації освіти та шкільництва в краї, методичним аспектам вивчення різних навчальних предметів, обговоренні питань змісту освіти (навчальних планів, підручників тощо). Постійнодіючі вчительські конференції працювали в кожному шкільному окрузі, де на їх основі створювалася окружна учительська конференція, що виконувала функції дорадчого органу. На окружних учительських конференціях з делегатів обиралася Крайова конференційна рада, яка тісно співпрацювала з Рефератом освіти задля розв'язання проблем освіти та шкільництва.

4. *Роль педагогічних часописів у поширенні педагогічних знань.* Після створення Реферату шкільництва, розширення мережі освітніх закладів виникла необхідність створення друкованого органу – «Урядовий вісник» (1920-1934 рр.) – для поширення нормативно-правових документів (указів, наказів, розпоряджень тощо) Міністерства освіти та крайового уряду серед освітян краю. Впродовж 1920-1936 рр. друком виходив часопис «Учитель», який на початку був збірником наказів та розпоряджень, а згодом перетворився в педагогічний журнал, на сторінках якого публікувалися наукові розвідки педагогіки, історії педагогіки та з методики шкільного навчання (особливо популярними були публікації О. Маркуша з методики навчання рідної мови в початкових класах), історії педагогіки, популяризувався зарубіжний педагогічний досвід, рецензії до підручників тощо. До друку приймалися публікації русинською, чехословацькою та угорською мовами. Також світ побачили й інші видання:

«Учительський голос» і «Наша школа» (журнали педагогічного товариства «Учительська громада»); «Наш рідний край» (часопис для молоді), «Пчілка» (ілюстрований щомісячний журнал для сім'ї); «Віночок для підкарпатських діточок» (ілюстрована газета для дітей).

5. *А. Волошин та розвиток педагогічної науки Закарпаття.* Вагому роль у поширенні освітньої справи та в системі підготовки педагогічних кадрів краю відіграв А. Волошин (1874-1945 рр.) – видатний громадсько-політичний, церковно-релігійний діяч, Президент Карпатської України, директор Ужгородської греко-католицької півце-учительської семінарії, професор і ректор Українського Вільного Університету (м. Прага), вчений, письменник і журналіст.

Свої наукові погляди А. Волошин виклав у методичних посібниках: «Педагогічна психологія» (1930, 1932), «Педагогіка і дидактика для учительських семінарій» (1923), «Педагогіка і дидактика» (1924, 1935), «Коротка історія педагогіки для учительських семінарій» (1921, 1931), «О соціальному вихованню» (1924), «Методика» (1932), «Методика народно-шкільного навчання» (1935) та ін.

Виховна виховна концепція А. Волошина базувалася на засадах духовності, високої моралі та любові до народу, трудового, естетичного, фізичного виховання. У «Методиці народно-шкільного навчання» педагогом подано конкретні методичні та практичні поради для вчителів з усіх навчальних предметів, що викладаються в початковій школі. Важливим засобом національного та духовного становлення особистості є уроки мови та літератури, бо через мову «проявляється духовне життя

народу. З материнською мовою дитина вбирає не лише слова, але й спосіб думання, почуття та бажання», – вказував А. Волошин [1; с. 213]. Окрім навчальної літератури для вчителів, А. Волошин написав чимало шкільних підручників, серед яких особливо відомим був буквар «Азбука угро-руського и церковно-славянського чтенія», яка багаторазово перевидавалася (1904, 1908, 1913, 1916, 1919, 1920, 1921, 1924).

Рис. 6. Августин Волошин (1874-1945)

Ключові слова: *учительські семінарії, педагогічні курси, педагогічні конференції, педагогічні часописи, А. Волошин, Підкарпатська Русь, Чехословацька республіка.*

Питання та завдання для самостійної роботи

1. Опрацюйте літературу з історії Закарпаття чехословацького періоду та охарактеризуйте вплив суспільно-політичного, соціально-економічного та

культурно-освітнього розвитку краю на становлення педагогічної освіти.

2. Схарактеризуйте особливості підготовки вчителів в:
 - Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії (1919-1938 рр.);
 - Ужгородської греко-католицької жіночої учительської семінарії (з 1902 р. по 1938 р.);
 - Мукачівської угорської королівської державної народошкільної вчительської семінарії (з 1914 р. по 1938 р.).
3. Підготуйте усні повідомлення:
 - Роль педагогічних гуртків, з'їздів і конференцій у професійному становленні вчителів;
 - Опрацюйте педагогічні часописи Підкарпатської Русі, визначте їх специфіку;
 - А. Волошин – видатний політичний, релігійний та громадський діяч Підкарпатської Русі;
 - Педагогічна концепція А. Волошина;
 - Роль А. Волошина у становленні педагогічної освіти Закарпаття;
 - Підручники та навчальні посібники А. Волошина для вчителів.

Тема 4. Реформування системи педагогічної освіти в 40-их рр. ХХ століття (угорський період).

План

1. Суспільно-політичні, соціально-економічні та культурно-освітні трансформації в краї передвоєнного та воєнного періоду.
2. Реформа педагогічної освіти.
3. Діяльність Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії (1939-1944 рр.); Ужгородської греко-католицької жіночої учительської семінарії (з 1939 р. по 1944 р.), Мукачівської угорської королівської державної руської вчительської семінарії (з 1939 р. по 1944 р.): особливості підпорядкування, управління, кадрового забезпечення, організації, змісту освіти.

Рекомендована література: 3, 10, 18, 24, 25, 29, 31, 32, 33.

1. Суспільно-політичні, соціально-економічні та культурно-освітні трансформації в краї передвоєнного та воєнного періоду. У березні 1939 р. територія Підкарпатської Русі повернулися до складу Угорщини під назвою «Підкарпаття». Очолив край регентський комісар, який підпорядковувався регенту і прем'єр-міністру Угорщини. Напередодні II Світової війни в краї суттєво погіршилося соціально-економічне становище. Зокрема, в містах переважна більшість підприємств були мілітаризовані, а в селах збільшилася кількість безземельних селян через борги. Був введений додатковий «військовий» податок, продуктові картки тощо. Багато людей відправлялося на заробітки вглиб Угорщини та емігрувало до Америки. Суспільно-політичне життя краю

цього періоду характеризується поширенням угорської національно-патріотичної ідеології. Угорським урядом було ініційовано проведення гуманітарної акції «Угорець за угорця», яка передбачала організацію літнього відпочинку дітей, виділення фінансової підтримки для домашніх промислів тощо. Державною мовою була угорська, а на Підкарпатті ще й «угроруська» мова, тобто русинська. Всі чиновники та вчителі зобов'язані були володіти двома мовами. Ці заходи були спрямовані задля того, щоб за допомогою мови можна було поширювати державницькі ідеї Угорщини серед населення краю. Поряд з цим нова влада ліквідувала діючі за Чехословаччини культурно-просвітницькі товариства проукраїнського спрямування, вилучила з вжитку «неправильну» літературу, що негативно вплинуло й на розвиток освітньої сфери краю.

Освітня адміністрація (керівник Юлій Марина, греко-католицький священик) та школи Підкарпаття підпорядковувалися регентському комісару. Серед основних тенденцій розвитку освіти Підкарпаття впродовж 1939-1944 рр. варто викоремити такі, як: скорочення кількості шкіл та учнів через події II Світової війни, та складне економічне становище; одержання русинами права на рідномовне навчання; визнання угро-руської мови на території краю державною та обов'язкове володіння нею працівниками державних служб; мадяризація шкіл (скорочення або повне припинення роботи шкіл з чеською, словацькою, єврейською та румунською мовами навчання); зростання впливу релігії та патріотичних об'єднань тощо. Важливим документом, що регламентував діяльність освітніх закладів цього періоду, було Розпорядження №

24.024 «Про тимчасові правила організації шкільної справи на приєднаних до Угорської Святої Корони східних та трансільванських територіях» від 5 жовтня 1940 р. Так, ним визначалися типи шкіл, їх кількість та місцезнаходження тощо. Важливим був і Закон ХХ «Про шкільну повинність та восьмирічні народні школи» (1940 р.), який декларував основну мету освіти як «виховання релігійного та морального громадянина в душі національної культури, формування загальних знань і практичних вмій для життя та подальшої освіти» [Цит. за: 29, с. 164]. Через невідповідність вимогам Закону ХХ окремі початкові школи краю керувалися Малим шкільним Законом 1921 р. чехословацького періоду. Освітня адміністрація Підкарпаття організувала курси підвищення педагогічної кваліфікації та курси вивчення мови для вчителів, адже традиційно дипломи, одержані за минулої влади, вважалися не дійсними, що призвело до кадрової проблеми. На сторінках педагогічних часописів було опубліковано ряд вимог, що ставилися до вчителя нової угорської школи, який, окрім наявності фахових знань, повинен відповідати моральними принципами та демонструвати моральну поведінку, усвідомлювати та реалізовувати державні освітню політику. Урядом було рекомендовано проведення літніх курсів для вчителів у м. Будапешті задля вдосконалення мовної практики, вивчення історії та культури угорців.

2. *Реформа педагогічної освіти.* Ще в 20-30 рр. Угорщина реформувала систему педагогічної освіти, яка передбачала дворівневу модель підготовки вчителів: I рівень – ліцей з чотирирічним навчанням, II рівень - академія з дворічним навчанням. В 1938 р. був прийнятий

Закон XIV «Про професійну підготовку». Отож, у Підкарпатті діючі вчительські семінарії були реорганізовані в педагогічні ліцеї. Військові події завадили повному реформуванню педагогічної освіти в краї. Навчання в ліцеях здійснювалося за гендерним принципом, що передбачало відмінності в навчальних планах (табл. 4):

Таблиця 4

Перелік навчальних дисциплін вчительських ліцеїв

Чоловічі вчительські ліцеї	Жіночі вчительські ліцеї
1) релігія та етика;	1) релігія та етика;
2) угорська мова та література;	2) угорська мова та література;
3) історія; ;	3) історія; ;
4) природознавство;	4) природознавство;
5) географія;	5) географія;
6) малювання;	6) малювання;
7) музика та співи;	7) музика та співи;
8) фізичне виховання;	8) фізичне виховання;
9) ручна праця;	9) ручна праця;
10) цикл дисциплін професійного спрямування;	10) цикл дисциплін професійного спрямування;
11) економіка.	11) домоведення;
	12) іноземна мова.

Джерело: [33, с. 190-191].

Основними вимогами до вступників були: вік – 17 років, свідоцтво про успішне завершення гімназії або горожанської школи. При завершенні навчання ліцеїсти складали письмовий та усний екзамен із угорської мови та літератури, математики, історії, природознавства та основ виховання.

3. *Діяльність Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії (1939-1944 рр.); Ужгородської греко-католицької жіночої учительської семінарії (з 1939 р. по 1944 р.), Мукачівської угорської королівської державної руської вчительської семінарії (з 1939 р. по 1944 р.): особливості підпорядкування, управління, кадрового забезпечення, організації, змісту освіти.* Після повернення закарпатських земель до складу Угорщини підготовка вчителів продовжують здійснювати діючі вчительські, які відповідно до реформи були перейменовані у ліцеї.

Ужгородська королівська греко-католицька півце-учительська семінарія з 1939 р. розпочала перший рік підготовки фахівців за програмою угорських вчительських ліцеїв, термін навчання збільшився до п'яти років. Випускники закладу були затребувані в початкових школах краю, про що засвідчують статистичні дані, представлені в дослідженнях С. Човрій, стосовно 88% працевлаштування ліцеїстів.

Діяльність Ужгородської греко-католицької жіночої учительської семінарії супроводжували зміни, визначені законодавством щодо переходу на навчання за дворівневою системою. Так, з 1939 р. розпочинається навчання для ліцеїстів. Велика увага приділялася морально-духовному та патріотичному вихованню майбутніх учителів з

урахуванням рекомендацій освітньої адміністрації Підкарпаття.

Мукачівська угорська королівська державна руська учительська семінарія провадила навчання угорською та русинською мовами. Кадрове забезпечення освітнього процесу складали педагоги, які склали присягу на вірність Угорщини. Директором закладу було призначено Б. Янські. З 1939 р. розпочато підготовку ліцеїстів. Зауважимо, що ліцеїсти як угорського, так і русинського відділення зобов'язувалися вивчати як державну – угорську, так і русинську мову, яка також набула статусу офіційної для Підкарпаття, що давало більше можливостей для подальшого працевлаштування випускників. Проте угорський уряд поступово знижував квоти для русиномовних студентів.

Ключові слова: *учительський ліцей, вчительський інститут, Підкарпаття, Угорщина.*

Питання та завдання для самостійної роботи

1. Опрацюйте літературу з історії Закарпаття напередодні та в період II Світової війни та охарактеризуйте вплив суспільно-політичного, соціально-економічного та культурно-освітнього розвитку краю на становлення педагогічної освіти.
2. Розкрийте значення реформи системи педагогічної освіти Підкарпаття.
3. Підготуйте усні повідомлення:
 - Стан освіти та шкільництва Закарпаття періоду Другої світової війни;
 - Роль вчителів у реалізації освітньої та мовної політики Угорщини.

4. Схарактеризуйте особливості підготовки вчителів в:
- Ужгородській королівській греко-католицькій півце-учительській семінарії (1939-1944 рр.);
 - Ужгородській греко-католицькій жіночій учительській семінарії (з 1939 р. по 1944 р.);
 - Мукачівській угорській королівській державній руській вчительській семінарії (з 1939 р. по 1944 р).

Тема 5. Трансформація змісту педагогічної освіти в другій половині ХХ століття (радянський період).

План

1. Передумови реформування педагогічної освіти Закарпаття радянського періоду.
2. Ідеологізація змісту підготовки педагогічних кадрів.
3. Реорганізація закладів педагогічної освіти в Закарпатті.

Рекомендована література: 3, 7, 10, 13, 14, 15, 17, 21, 22, 25, 29, 32, 34, 36.

1. Передумови реформування педагогічної освіти Закарпаття радянського періоду. Завершення II Світової війни для закарпатських земель супроводжувалося їх переходом під владу радянської армії як перехідного державного утворення – Закарпатська Україна. У січні 1946 р. Президією Верховної Ради Союзу Радянських Соціалістичних республік (далі: СРСР) було утворено Закарпатську область у складі Української Радянської Соціалістичної республіки (далі: УРСР) з центром у м. Ужгород. За свідченнями дослідників історії Закарпаття та даних архівних джерел утвердження нової влади було складним і суперечливим процесом, адже змінилася не тільки влада, але й ідеологія, вибудовувався новий тип господарювання тощо. Радянською владою було застосовано всі засоби «усмирення» місцевого населення, серед яких: колективізація та націоналізація власності населення краю, етнічні чистки з наступним примусовим виселенням до Донбасу й Сибіру (особливо по відношенню до угорців та німців, які компактно проживали на території Закарпаття впродовж багатьох століть, а румунське

населення краю було перейменоване на молдавське, замінено латиницю на кирилицю, адже молдавські землі вже були частиною Радянського Союзу, відтак легше було румун асимілювати до «братнього» народу), знищення інтелігенції краю (багато видатних громадських діячів, вчителів, священиків, письменників та ін. було позбавлено права на діяльність, засуджено до виправних робіт та ін.), заборона греко-католицької церкви, переслідування за інакомислення, національні та релігійні переконання тощо. Звісно, що засоби боротьби з буржуазними та націоналістичними проявами вже давно були апробовані радянською владою на іншій частині Радянської України довоєнного періоду.

Освітня галузь краю також зазнала трансформацій через її реформування за зразком радянської освітньої системи. Задля цього Народною Радою Закарпатської України (далі: НРЗУ) 20 квітня 1945 р. було прийнято «Декрет Народної Ради Закарпатської України про перехід шкільного виховання у відання держави». Основні положення документу передбачали:

- освіта та виховання молоді Закарпатської України є державною справою, яка виступає найвищим органом управління освітою в краї;
- рухоме та нерухоме майно всіх закладів освіти різних типів та ступенів є державною власністю;
- всі вчителі, вихователі, адміністративний персонал закладів освіти Закарпатської України стають державними службовцями.

Згідно документу діючі на території Закарпаття вчительські ліцеї також переходять у державну власність, а

саме: Угорський державний вчительський ліцей у м. Мукачево змінив тільки державне підпорядкування з угорського на радянське, а Ужгородський греко-католицький чоловічий вчительський ліцей і Ужгородський греко-католицький жіночий вчительський ліцей – не тільки державне підпорядкування, але і форму власності, адже засновником обидвох закладів педагогічної освіти виступала єпархія Мукачівської греко-католицької церкви.

Згодом Постановою НРЗУ «Про реформу системи освіти в Закарпатській Україні» (1945 р.) було впроваджено в 1945-1946 навчальному році обов'язкову семирічну освіту та реорганізовано заклади шкільної освіти, а саме: діючі народні школи перетворити на початкові школи (4 роки навчання), горожанські – на неповні середні школи (7 років навчання), гімназії – на повні середні школи (10 років навчання). Зауважимо, що освітні реформи, на відміну від політичних та економічних, сприймалися місцевим населенням більш спокійно, а радянська влада використала освіту як зручний засіб для асиміляції місцевого населення та ідеологічних маніпуляцій.

До позитивних зрушень цього періоду можемо віднести роботу радянської влади з розширення мережі освітніх закладів. Так, тільки в період 1945-1958 рр. в області збудовано 150 шкіл на майже 29 тис. місць. Динаміка розвитку закладів освіти радянського періоду представлено в табл. 5.

Таблиця 5

Динаміка розвитку шкіл радянського Закарпаття

Тип школи	Навчальний рік				
	1945-46	1960-61	1970-71	1980-81	1986-87
Початкова	568	365	249	213	207
Семи/ восьмирічна	179	331	332	294	284
Середня	16	130	155	195	202
Всього	763	826	736	702	693

Джерело: [29, с. 200].

Якщо придивитися до даних табл. 5, то можна побачити, що з 70-их рр. кількість шкіл зменшилася, але це було зумовлено укрупненням закладів освіти – початкові та семирічні школи приєднувалися до середніх шкіл, у яких було кращекадрове та матеріально-технічне забезпечення.

Таким чином, тенденція здержавлення шкіл, перехід їх на нову систему освіти та виховання, збільшення кількості шкіл потребували й нарощення кадрового потенціалу, який відповідав би новим реаліям, що й слугувало передумовами реформування педагогічної освіти в Закарпатті.

2. *Ідеологізація змісту підготовки педагогічних кадрів.* Традиційно зі зміною державно-територіального підпорядкування закарпатських земель змінюється текст обов'язкової присяги, яку складають вчителі, перебуваючи на державній службі. В радянських умовах учителі повинні були присягнути «на вірність своїй Батьківщині, Народній

Раді Закарпатської України, точно і неухильно виконувати всі рішення Народної Ради..., відстоювати інтереси народу..., безпощадно викривати всіх ворогів моєї Батьківщини і Радянського Союзу ...» [29, с. 209].

Закарпатські школи повоєнного періоду мали достатньо низький рівень кадрового забезпечення, що було зумовлено знищенням інтелігенції, переслідуванням учителів, що працювали за угорської та чеської влади та ін., а багато вчителів, які присягнули на вірність новій владі, ще довго не могли позбутися так званих «буржуазних пережитків».

Ідеологічна реформа світогляду радянського вчителя в Закарпатті стала предметом численних обговорень, наказів та інших документів, в яких неодноразово підкреслювалася необхідність змін. Наприклад, 29 березня 1945 р. опубліковано Циркуляр «Про обереження педагогів від буржуазної націоналістичної ідеології, що розповсюджувалася фашистськими окупантами в минулому», яким засуджується протистояння в мовному питанні, політика Угорщини називалася профашистською, Карпатську Україну згадали як буржуазно-націоналістичний елемент. Відтак, шкільні інспектори зобов'язані були проводити з учителями політзаняття, а ті, в свою чергу, зобов'язувалися навчати своїх вихованців за національним принципам Леніна-Сталіна на прикладах подвигів Червоної Армії у боротьбі з фашизмом і трудових звитягах радянських людей тощо. Подальші накази стосувалися переважно проблеми піднесення рівня ідейно-комуністичного виховання вчителів, а особливо це стосувалося вчителів, які працювали в школах з угорською та румунською

мовами навчання. А для слухачів учительських семінарій було продовжено термін навчання на один рік, щоб вони могли вивчати українську мову та літературу, російську мову та літературу, географію та історію СРСР, Конституцію СРСР та УРСР.

3. *Реорганізація закладів педагогічної освіти в Закарпатті.* Після встановлення радянської влади всі три вчительські ліцеї, які працювали на теренах Закарпатської області в дорадянський період, були передані у державну власність і продовжували здійснювати підготовку вчителів за радянським взірцем. Освітній процес провадився державною – українською літературною мовою. У серпні 1945 р. затверджено «Тимчасове положення учительських ліцеїв Закарпатської України», що декларувало головне завдання підготовки вчительських кадрів як висококваліфікованих, політично-грамотних і відданих справі Батьківщини. Також у зазначеному документі йшлося про встановлення чотирирічного терміну навчання, вимоги до абітурієнтів (особи віком від 14 до 25 років, документ про закінчення неповної середньої або горожанської школи, або гімназії; вступні іспити – українська та російська мови та літератури, математика, музичне прослуховування). Всі семінарії знаходяться в підпорядкуванні Уповноваженого НРЗУ та утримуються за кошти НРЗУ. Керівництво закладами здійснює призначений головою НРЗУ директор, два заступники, всі обов'язково з вищою освітою. Окрім того, при всіх семінаріях мають діяти досвідні початкові школи та дитячі садки, в яких семінаристи проходять педагогічну практику, бібліотека, майстерні, присадибна ділянка. Завершували навчання семінаристи складанням екзаменів,

після чого їм присвоювалася кваліфікація вчителя початкової школи з правом самостійно провадити навчально-виховну роботу в I-IV класах.

У 1945 р. всі вчительські ліцеї Закарпаття були перейменовані в педагогічні училища та перейшли на навчання за навчальними планами Радянської України. У липні 1945 р. одну з семінарій з м. Ужгорода було перенесено до м. Хуст для полегшення навчання в педучилищі дітям Хустського, Воловецького, Рахівського, Виноградівського та Тячівського районів, а у Мукачівському педагогічному училищі було відкрите дошкільне відділення.

На початку 50-их рр. відбулася наступна реорганізація закладів педагогічної освіти області: Ужгородське педагогічне училище, що було створено шляхом злиття двох греко-католицьких вчительських ліцеїв, у 1950 р. було перейменовано в Ужгородський державний учительський інститут, а у 1954 р. його включено до складу Ужгородського державного університету. Хустське педагогічне училище на початку 50-их років було перенесено до м. Мукачева. Таким чином, єдиним педагогічним училищем стало Мукачівське педагогічне училище, в якому велася підготовка фахівців з початкової та дошкільної освіти, а також музичного виховання. Через те, що в області діяли також національні школи (угорські, молдавські (румунські)) та дво- чи тримовні школи, то з 1982 р. у Мукачівському педагогічному училищі здійснюється підготовка вчителів для національних шкіл, тут створено спеціалізовані кабінети, розширено бібліотечний фонд угорсько- та румунськомовними підручниками та посібниками.

Зауважимо, що за радянський період суттєво зміцнено матеріальну базу Мукачівського педагогічного училища, збудовано новий навчальний корпус та гуртожиток, створені спеціалізовані кабінети, розширено бібліотечний фонд.

***Ключові слова:** педагогічне училище, педагогічний інститут, Ужгородський державний університет, Закарпатський інститут підвищення педагогічної кваліфікації, Радянське Закарпаття.*

Питання та завдання для самостійної роботи

1. Опрацюйте літературу з історії Закарпаття радянського періоду та визначте вплив нової ідеології на становлення педагогічної освіти.
2. Розкрийте сутність реформи закладів педагогічної освіти радянського періоду на основі аналізу нормативно-правових документів цього періоду.
3. Підготуйте усні повідомлення:
 - Особливості реорганізації закладів педагогічної освіти в Закарпатті радянського періоду;
 - Роль Закарпатського інституту підвищення педагогічної кваліфікації в розбудові освіти краю.

Тема 6. Діяльність закладів педагогічної освіти кінця XX – початку XXI століття (український період).

План

1. Реформування педагогічної освіти в Україні.
2. Підготовка педагогічних кадрів у закладах освіти Закарпаття.

Рекомендована література: 13, 14, 15, 17, 24, 24, 25, 29, 32, 33.

1. Реформування педагогічної освіти в Україні.

Після здобуття Україною незалежності педагогічна освіта Закарпаття набула демократичних ознак через ціннісні та смислові переорієнтації кадрової підготовки, зміни змісту підготовки вчителів, розробки галузевих стандартів, використання досягнень європейської педагогіки. За роки незалежності прийнято низку важливих документів, які регламентують процес підготовки педагогічних кадрів, серед них:

- Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004);
- Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013);
- Закон України «Про вищу освіту» (2014);
- Концепція Нової Української школи (2016);
- Концепція розвитку педагогічної освіти (2018);
- Професійний стандарт професії «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2020).

У Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.) вказується на потребу в удосконаленні системи підготовки

педагогів задля забезпечення кадрового потенціалу педагогічних працівників нового покоління, створення умов для розвитку альтернативних моделей неперервного професійного та особистісного вдосконалення педагогів, які виконуватимуть ключову роль у реалізації державної освітньої політики з реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2020 р.) визначає мету професійної діяльності вчителя, яка полягає в «організації навчання та виховання учнів під час здобуття ними повної загальної середньої освіти шляхом формування у них ключових компетентностей і світогляду на базі загальнолюдських і національних цінностей, а також розвитку інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, необхідних для успішної самореалізації та продовження навчання» [14]. При розробці професійного стандарту враховувався також і «Професійний стандарт вчителя нового покоління і кращі НУШ технології: у взаємодії між академічними спільнотами університетів і вчителями-практиками» [15]. Відповідно, документ визначає основні умови, за яких можна працювати на посаді вчителя, а саме: наявність педагогічної освіти, вищої освіти та/або професійної освіти, а також вільне володіння державною мовою.

2. Підготовка педагогічних кадрів у закладах освіти Закарпаття. В період незалежності України кількість закладів, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів, суттєво збільшилося. Так, Мукачівське педагогічне училище продовжує готувати педагогів для початкових класів, закладів дошкільної освіти, а також учителів музики

та музичних керівників для закладів дошкільної освіти. Продовжується підготовка фахівців для шкіл з угорською (до 2018 р.) та румунською (до 1992 р.) мовами. У 2002 р. педагогічне училище реорганізовано в гуманітарно-педагогічний коледж, який продовжував готувати спеціалістів за названими вище спеціальностями. По завершенню коледжу студенти отримували кваліфікацію молодшого спеціаліста за однією зі спеціальностей, але поряд з цим вони отримували додаткову кваліфікацію за вибором: організатор дитячої технічної творчості, керівник дитячих художніх колективів, організатор фізичного виховання, керівник художньої праці, педагог-організатор, вчитель іноземної мови в початковій школі. У 2003 р. за рішенням шостої сесії IV скликання Закарпатської обласної ради від 22.04.2003 р. за № 186 Мукачівський гуманітарно-педагогічний коледж було реорганізовано в Мукачівський гуманітарно-педагогічний інститут та входив до нього як структурний підрозділ поряд з педагогічним та гуманітарним факультетами. На посаду ректора інституту було призначено Заслуженого працівника народної освіти, кандидата педагогічних наук, професора В.В. Росула. Інститут розташовувався в трьох навчальних корпусах, вміщував 46 навчальних кабінетів, у тому числі й з педагогіки та фахових методик, лабораторії з навчальних предметів, що забезпечували соціально-гуманітарну, природничо-математичну підготовку фахівців, а також 47 кабінетів для індивідуальних занять з музики включно з музичними інструментами різних видів; гуртожиток, спортивний майданчик, спортивну та актову залу та клас для занять з ритміки і танців, бібліотеку з читальним залом, а також спеціально облаштовані комп'ютерні кабінети. У

Мукачівському гуманітарно-педагогічному інституті продовжилася підготовка фахівців з педагогічних спеціальностей за освітньо-кваліфікаційними рівнями «молодший спеціаліст», «бакалавр», «спеціаліст», а з 2006 р. – «магістр», яку забезпечували понад 150 досвідчених науково-педагогічних працівників. Коли у 2008 р. був створений Мукачівський державний університет шляхом об'єднання Мукачівського технологічного інституту та Мукачівського гуманітарно-педагогічного інституту, педагогічний факультет став одним із п'яти факультетів університету та забезпечував підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями «бакалавр», «спеціаліст», «магістр». Очолив новостворений університет професор, доктор хімічних наук, Заслужений діяч науки і техніки України – Ю.В. Мигалина. Мукачівський гуманітарно-педагогічний коледж став структурним підрозділом університету та продовжив підготовку молодших спеціалістів з педагогічних спеціальностей.

Підготовка вчителів для початкових шкіл у період незалежності України в Закарпатті ознаменований також відкриттям першого недержавного закладу педагогічної освіти, в якому здійснюється підготовка за спеціальностями «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта». Йдеться про створення 1996 р. за сприяння урядів України та Угорщини та угорських культурно-національних товариств Закарпаття в м. Берегово Закарпатського угорського педагогічного інституту імені Ференца Ракоці II. Підготовка педагогів у закладі орієнтована на угорськомовні школи Закарпаття.

З 2018 р. підготовку вчителів початкової школи розпочав здійснювати також Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», до складу якого в далекому 1954 р. ввійшов Ужгородський державний педагогічний інститут – правонаступник першого в Закарпатті закладу педагогічної освіти, відкритого 1793 р. – Ужгородської греко-католицької препарандії.

***Ключові слова:** заклади вищої педагогічної освіти Закарпаття, професійний стандарт, концепція педагогічної освіти, галузеві стандарти, Закарпаття, Україна.*

Питання та завдання для самостійної роботи

1. Опрацюйте сучасні документи, що регламентують педагогічну освіту в Україні:
 - Закон України «Про вищу освіту» (2014);
 - Концепція Нової Української школи (2016);
 - Концепція розвитку педагогічної освіти (2018);
 - Професійний стандарт професії «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2020).
2. Підготуйте усні повідомлення:
 - Професія вчителя: виклики сучасності;
 - Особливості підготовки педагогічних кадрів у закладах освіти Закарпаття:
 - ✓ Мукачівський державний університет;
 - ✓ Закарпатський угорський педагогічний інститут імені Ференца Ракоці II;

✓ ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

3. Практичне завдання:

- презентація «Педагогічна освіта Закарпаття: від історії до сучасності»;
- портретний альбом «Закарпатські сподвижники педагогічної науки».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ І ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошин А. Твори. Ужгород: Гражда, 1995. 451 с.
2. Гомоннай В., Росул В.,Ходанич П. Педагогічна освіта на Закарпатті. Ужгород: Гражда, 2003. 112 с.
3. Гомоннай В.В. Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX - XX ст.). Ужгород: Закарпаття, 1992. 286 с.
4. Гомоннай В.В. Нариси з розвитку педагогічної думки і школи на Закарпатті. Ужгород: Б. в., 1990. 135 с.
5. Ігнат А.М. Загальноосвітня школа Закарпаття в XIX - поч. XX ст.: конспект лекцій. Ужгород, 1971. 69 с.
6. Кляп М.І. Педагогічна та культурно-освітня діяльність Августина Волошина в міжвоєнний період (1919 - 1939). Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2001. 152с.
7. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: Навч. посібн. К.: Знання, 2006. 450 с.
8. Машталер В.О. Педагогічна і освітня діяльність О.В.Духновича. Київ: Рад. школа, 1966. 148 с.
9. Нариси історії Закарпаття. Том I. (з найдавніших часів до 1918 року) / Відп. ред. проф. І. Гранчак. Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ Закарпатоблуправління по пресі, 1993. 436 с.
10. Нариси історії Закарпаття. Том II. / Відп. ред. проф. І Гранчак. Ужгород: Госпрозрахунковий ред.-вид. відділ Закарпатоблуправління по пресі, 1995. 669 с.
11. Освітньо-професійна програма «Початкова освіта» (зі змінами) другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 013 «Початкова освіта» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка». Мукачево: Мукачівський державний університет, 2021. URL:

<https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/%D0%9F%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80.pdf>

12. Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки» (із змінами) другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 011 «освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка». Мукачєво: Мукачівський державний університет, 2021. URL: <https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/%D0%9E%D0%9F%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%2021%20011%D0%9E%D0%9F%D0%9D%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82.pdf>
13. Проект Положення про педагогічну інтернатуру URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadsko-go-obgovorennya-proyekt-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-pedagogichnu-internaturu>
14. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736. URL: https://www.me.gov.ua//Detail?lang=uk-UA&id=22469_103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesii_nikhStandartiv

15. Професійний стандарт учителя нового покоління і кращі НУШ-технології: у взаємодії між академічними спільнотами університетів і вчителями-практиками. URL: https://www.irf.ua/grants/awarded_grants/profesijnyj-standart_uchytelya-novogo-pokolinnya-i-krashhi-nush-tehnologiyi-u-vzayemodiyi-mizh-akademichnymy-spilnotamy-universytetiv-i-vchytelyamy-praktykamy/
16. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X - поч. XX ст.): Нариси / Редкол.: М.Д. Ярмаченко (відп. редактор) та ін. К., 1991. 384с.
17. Українська педагогіка в персоналіях. XX ст. / За ред. Сухомлинської О.В. К.:Либідь, 2005.
18. Фізеші О.Й. Діяльність учительських семінарій Закарпаття першої половини XX століття. *Рідна школа*, 2020. №2-4. С. 65-69.
19. Фізеші О.Й. До питання педагогічної кваліфікації вчителів початкових шкіл в умовах переходу на рідномовне навчання (Чехословацький період, 1919-1939). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 2015. Вип. 34. 225 с. С. 197 -200.
20. Фізеші О.Й. Закарпатоукраїнські педагоги другої пол. XIX – поч. XX ст. про роль початкової школи у забезпеченні духовного і фізичного розвитку особистості. *Матеріали V Міжнар. та XIX Всеукр. педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту» 11-12 жовтня 2012р., м. Донецьк. Донецьк, 2012. Т.3. 164 с. С.69-73.*
21. Фізеші О.Й. Ідеологізація професійної діяльності вчителів початкових шкіл у полікультурному регіоні (на прикладі Закарпаття повоєнного періоду). *Вісник*

- Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 2. 2019. Черкаси: ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2019. С. 3-9.*
22. Фізеші О.Й. Ідеологічна спрямованість професійної діяльності вчителя в поліетнічному просторі Закарпаття радянського періоду. *Розвиток професіоналізму сучасного педагога в постнекласичній парадигмі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Черкаси. 9-10 квітня 2019 р. Черкаси: Видавець: Гордієнко Є.І., 2019. С. 14-15.*
 23. Фізеші О.Й. Інноваційні ідеї О.В.Духновича щодо розвитку початкової освіти у період перебування закарпатоукраїнських земель під владою Австро-Угорщини. *Педагогічний альманах. Збірник наукових праць. Херсон, 2011. № 12, ч.3. С. 125-129.*
 24. Фізеші О.Й. Методичні матеріали для забезпечення самостійної та індивідуальної роботи студентів з дисципліни «Розвиток освіти регіону (на прикладі Закарпаття)». Мукачево: МДУ, 2015. 20 с.
 25. Фізеші О.Й. Навчально-методичний методичний комплекс дисципліни «Розвиток освіти регіону (на прикладі Закарпаття)». Мукачево: МДУ, 2015. 93 с.
 26. Фізеші О.Й. О.Духнович про вчителя початкової школи. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Сер. 16: «Творча особистість учителя: проблеми теорії та практики». 2012. Вип. 18 (28). С.52-56. 179 с.*
 27. Фізеші О.Й. Особливості підготовки вчителя початкової школи в Закарпатті (друга половина ХІХ - початок ХХ століття). *Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць імені Павла Тичини*

- [ред. кол.: Пащенко Д.І. (гол.ред.) та ін.]. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2015. Вип. 11. 236 с. С.156-164.
28. Фізеші О.Й. Початкова школа Закарпаття: матеріали тьюторських завдань для самоосвітньої діяльності студентів освітнього ступеня «магістр» спеціальності 013 Початкова освіта. Мукачево: МДУ, 2017. 34 с.
 29. Фізеші О.Й. Початкова школа на Закарпатті (друга половина ХІХ - початок ХХІ ст.): монографія. Ужгород: МДУ, 2015. 528 с.
 30. Фізеші О.Й. Про підготовку вчителів початкової школи для національних шкіл в Закарпатті на початку ХХІ століття. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі: збірник тез доповідей Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 25 жовтня 2018 р., Мукачево* / Ред.кол.: В.І.Кобаль (гол.ред.) та ін. Мукачево: МДУ, 2018. 287 с. С. 271-275.
 31. Фізеші О.Й. Розвиток освіти в Закарпатті: Курс лекцій для студентів спеціальності 8.01010201 «Початкова освіта». Мукачево: МДУ, 2012. 72 с.
 32. Химинець В.В., Стрічик П.П., Качур Б.М., Талапканич М.І. Освіта Закарпаття Монографія. Ужгород: «Карпати»; Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2009. 464с.
 33. Човрій С.Ю. Організаційно-педагогічні особливості системи підготовки вчителів у Закарпатті (кінець ХVІІІ – 40-і роки ХХ століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Мукачівський державний університет. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2021. 306 с.

34. Fizeshi Oktaviia. Az ideológia hatása a tanítók tevékenységére Kárpátalján a második világháború után. *Horizontok és Dialógusok V konferencianapok: Absztraktkötet. Pécs, 2019. május 8-10.* Pécsi tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet Pécs, 2019.177 old.
35. Fizesi O. Development of elementary school in Transcarpathia in the system educational transformations: sources of research on the history of pedagogy. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna.№9-10,2014. pp.128-134.*
36. Fizesi O. Education in elementary schools in Transcarpathia(Czechoslovakian period). *Practice and Theory in Systems of Education. Pedagogical Journal of Association of Educational Sciences.* Volume 9 Number 3. 2014. ISSN 1788-2583 (Printed). 305 p. pp. 295-302.

**Заклади педагогічної освіти в Закарпатті: від
заснування до сучасності**

Назва періоду	Заклади	Мова навчання	Термін навчання	Особливості
австро-угорський (до 1919 р.)	Ужгородська королівська греко-католицька півце-учительська препарандія, 1793 р. (з 1868 р. - семінарія)	угорська, русинська	5-10 місяців (у 1793 р.), 2 роки (з 1844 р.), 3 роки (з 1872 р.), 4 роки (з 1899 р.)	педагогічна інтернататура, гендерний акцент
	Ужгородська греко-католицька жіноча учительська семінарія (з 1902 р.)		2 роки	
	Мукачівська угорська королівська державна народошкільна вчительська семінарія (з 1914 р.).	угорська	4 роки	
чехо-словацький (1919-1938 рр.)	Ужгородська греко-католицька вчительська семінарія	русинська	4 роки	учительські курси, участь у соціально-орієнтованих курсах, екстернатна форма навчання
	Ужгородська греко-католицька жіноча учительська семінарія	русинська, за бажанням семінаристів угорська як додаткова		
	Мукачівська державна вчительська семінарія	русинська, чеська, за бажанням семінаристів угорська як додаткова		
угорський (1939-1944 рр.)	Ужгородський греко-католицький учительський ліцей	угорська, русинська	5 років	незавершена реформа двохрівневої педагогічної освіти
	Ужгородський греко-католицький жіночий учительський ліцей			
	Угорський державний вчительський ліцей у м. Мукачево			
радянський (1945-1991 рр.)	Ужгородський греко-католицький	українська	4 роки	ідеологізація та державна

	<p>учительський ліцей – Ужгородське педагогічне училище (з 1945 р.) – Ужгородський державний учительський інститут (з 1950 р.) – Ужгородський державний університет (з 1954 р.)</p>			монополія у підготовці вчителів
	<p>Хустське педагогічне училище (1947- поч. 50-их рр.)</p>			
	<p>Мукачівське педагогічне училище (з 1945 р.)</p>	українська, з 1982 р. відкрито групи з угорською та румунською мовами		
український (з 1991 р.)	<p>Мукачівське педагогічне училище (1991-2002 рр.) – Мукачівський гуманітарно-педагогічний інститут (2002-2008 рр.) – Мукачівський гуманітарно-педагогічний коледж (з 2008 р.) – Мукачівський державний університет (з 2008 р.)</p>	українська, з угорськомовною групою в коледжі	4 роки – молодший спеціаліст; 2 роки – молодший бакалавр; 4 роки – бакалавр; 1 рік спеціаліст (до 2017р.); 1,5 років - магістр	розробка стандартів педагогічної освіти та професійного стандарту професії вчителя,
	<p>Закарпатський угорський педагогічний інститут імені Ференца Ракоці II (з 1996 р.)</p>	угорська	4 роки – молодший спеціаліст; 4 роки – бакалавр; 1,5 роки - магістр	демонополізація в сфері педагогічної освіти, багаторівнева педагогічна освіта
	<p>Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» (з 2018 р.)</p>	українська	4 роки – бакалавр; 1,5 роки - магістр	

Навчально-методичне видання

Фізеші О.Й.

Педагогічна освіта Закарпаття

Курс лекцій

Тираж 20 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>